

MARIUSZ KORCZYŃSKI
BARBARA GRABOWSKA

Międzynkulturowa kompetencja komunikowania się polskich emigrantów w Anglii

Streszczenie: Celem podjętych przez autorów badań była próba ustalenia poziomu wrażliwości międzykulturowej, która w przyjętej koncepcji badań jest podstawowym wymiarem międzykulturowej kompetencji komunikowania się. Odnosi się ona do emocjonalnego pragnienia danej osoby, aby kontakt był potwierdzeniem, docenieniem i zaakceptowaniem różnic kulturowych.

W badaniach wykorzystano metodę ankiety, a narzędziem była Skala Wrażliwości Międzynkulturowej autorstwa Guo-Ming Chena i Williama J. Starosty (Chen i Starosta, 1996, ss. 353–383). Badaniami objęto 154 Polaków przebywających na emigracji zarobkowej w południowo-zachodniej części Anglii. Narzędzie badawcze rozprawdzono metodą kuli śnieżnej wykorzystując w tym celu między innymi nowoczesne środki komunikacji.

Analiza uzyskanych wyników wykazała, że badani Polacy prezentują dobry i przeciętny poziom wrażliwości międzykulturowej, w którym największy udział mają badane kobiety, badani z najmłodszej grupy wiekowej oraz z najkrótszym stażem na emigracji. Uzyskując w zdecydowanej większości analizowanych wymiarów wyniki wysokie. Wyniki najniższe odnotowano w przypadku najstarszej grupy wiekowej oraz z najdłuższym stażem na emigracji.

Słowa kluczowe: kompetencje, międzykulturowa kompetencja komunikowania się, wrażliwość międzykulturowa, Polacy na emigracji

Wprowadzenie

Ważność międzykulturowych kompetencji komunikowania się w dobie globalizacji życia społecznego wydaje się być priorytetowa. Świadczą chociażby o tym zalecenia Parlamentu Europejskiego z dnia 18 grudnia 2006 roku w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. Wśród kompetencji społecznych i obywatelskich wymienione są międzykul-

turowe kompetencje komunikowania się, które stanowią główny nurt rozważań niniejszego artykułu.

Międzykulturowe kompetencje komunikowania się to termin wieloznaczny, różnie definiowany i rozumiany. Współcześnie najczęściej problematyką tą interesują się naukowcy z zakresu komunikacji międzykulturowej, zarządzania międzykulturowego oraz edukacji międzykulturowej (Bolten, 2006; Deardorff, 2006; Spitzberg i Changton, 2009; Sztompka, 2010; Magala, 2011; Nikitorowicz, Sobecki, Danilewicz, Muszyńska, Misiejuk i Bajkowski, 2013; Sobecki, 2016; Korczyński, 2017; Korczyński i Świdzińska, 2017). Zazwyczaj jest ona ujmowana jako złożona dyspozycja stanowiąca wypadkową wiedzy, umiejętności, postaw, motywacji, emocji i wartości.

Również podejścia badawcze są zróżnicowane. Najbardziej znanymi badaniami nad kompetencjami do komunikacji międzykulturowej są badania Bennetta (1993). Wyróżnia on w tych kompetencjach wrażliwość międzykulturową, którą traktuje, jako zdolność przekształcenia własnej postawy – nie tylko emocjonalnie, ale także poznawczo i behawioralnie – kiedy jednostka przechodzi z etapu zaprzeczenia do etapu integracji w procesie rozwoju kompetencji. Innymi słowy, wrażliwe międzykulturowo osoby są w stanie osiągnąć poziom podwójnej tożsamości oraz integrować różnice kulturowe poprzez stopniowe przezwyciężanie problemów negocjowania lub ukrywania istnienia różnic kulturowych.

Inne podejście prezentują Hammer i Gudykunst i Wiseman (1978), Abe i Wiseman (1983), Wiseman i Abe (1984), którzy wyróżniają wymiary międzykulturowej kompetencji komunikowania się w trzech obszarach: poznawczym, afektywnym oraz behawioralnym. Z tej perspektywy międzykulturowe kompetencje komunikacyjne zostały pomyślane jako zdolność jednostek do stworzenia pozytywnego stosunku do kultury obcej.

Jeszcze inaczej do pomiaru kompetencji komunikowania się podeszli: Ruben (1976, 1977), Ruben i Kealey (1997), Hawes i Kealey (1981) oraz Kealey (1989). Dla nich najważniejszym wymiarem międzykulturowej kompetencji komunikacyjnej jest podejście behawioralne, które podkreśla indywidualne zachowania i umiejętności w procesie interakcji międzykulturowej. Autorzy twierdzili, że skuteczność behawioralna jest głównym kryterium komunikacji międzykulturowej.

Zespół pracowników z Uniwersytetu w Białymstoku (Nikitorowicz, Sobecki, Danilewicz, Muszyńska, Misiejuk i Bajkowski, 2013; Sobecki, 2016) badał kompetencje do komunikacji międzykulturowej rozumiane w kategorii czterowymiarowej:

- samoocena postaw wobec odmienności kulturowej,
- miejsce badanego na kontinuum etnocentryzm – etnorelatywizm,
- postawy wobec odmienności kulturowej,
- elementy wiedzy o odmienności kulturowej w perspektywie regionu.

Odmienne do tego problemu podeszli Hartel i Fujimoto (2000), Spitzberg i Changton (2009). Reprezentują oni podejście polegające na wyliczaniu szczegółowych kompetencji międzykulturowych z zakresu wiedzy, umiejętności i postaw/motywacji, które umożliwiają jednostkom efektywne komunikowanie się w środowisku zróżnicowanym kulturowo. Podobnie Korczyński (2016), wskazał na szczegółowe kompetencje z zakresu komunikowania się: znajomość języków obcych, kompetencje komunikacyjne, dowcip, efektywność komunikacji, uśmiechanie się, uważne słuchanie.

Krytykę wcześniejszych badań nad kompetencjami do komunikacji międzykulturowej zmierzającą w kierunku budowy modelu opartego na indywidualnych cechach, dotyczących poprawnych postaw i umiejętności w kontekście międzykulturowym, wyrazili Chen i Starosta (1996). Zaproponowali oni inny model kompetencji do komunikacji międzykulturowej, odnosząc go do metafory parasola, który skupia trzy zdolności: poznawczą, afektywną i behawioralną, oddziałujące w procesie komunikacji międzykulturowej. Wyprowadzili z tego model kompetencji do komunikacji międzykulturowej zbudowany z trzech wymiarów: świadomości międzykulturowej, wrażliwości międzykulturowej i sprawności międzykulturowej.

Schemat 1. Model kompetencji do komunikacji międzykulturowej

świadomość międzykulturowa	• wymiar poznawczy – odnosi się do zdolności człowieka do zrozumienia podobieństw i różnic kultur innych
wrażliwość międzykulturowa	• wymiar afektywny – odnosi się do emocjonalnego pragnienia danej osoby, do zrozumienia, doceniania i zaakceptowania różnic kulturowych
sprawność międzykulturowa	• wymiar behawioralny – odnosi się do zdolności jednostki do osiągnięcia celów komunikacyjnych w czasie interakcji z ludźmi z innych kultur

Źródło: Chen i Starosta, 1996.

Autorzy wykorzystali wymiar wrażliwości międzykulturowej do szczegółowej konceptualizacji afektywnego komponentu kompetencji międzykulturowej. Uznali, że w globalizującym się społeczeństwie wielokulturowym należy zwrócić szczególną uwagę właśnie na ten wymiar kompetencji, który odnosi się do emocjonalnego pragnienia danej osoby, aby kontakt był po-

twierdzeniem, docenieniem i zaakceptowaniem różnic kulturowych. Te pozytywne reakcje emocjonalne będą z kolei prowadzić do uznania i poszanowania różnic kulturowych (Fritz, Graf, Hentze, Mollenberg i Chen, 2005). W takim też kontekście w niniejszym artykule dokonano analizy uzyskanych wyników badań.

Założenia badawcze

W podjętych badaniach podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytanie: Jaki jest poziom wrażliwości międzykulturowej polskich emigrantów w Anglii?

W badaniach wykorzystano metodę ankiety. Narzędziem badawczym była Skala Wrażliwości Międzykulturowej autorstwa Chena i Starosty (1996) zawierająca 24 twierdzenia. Przy każdym z nich należało zaznaczyć jedną z pięciu odpowiedzi ujętych w skali Likerta, od *Zdecydowanie się zgadzam* do *Zdecydowanie się nie zgadzam*. Ocena poziomu wrażliwości międzykulturowej wymagała analizy pięciu jej wymiarów, takich jak: *Zaangażowanie w interakcję*, *Szacunek dla różnic kulturowych*, *Pewność w interakcji*, *Przyjemność z interakcji*, *Uwaga/Pilność w interakcji*. Ich analizę przeprowadzono zgodnie z założonym przez autorów kluczem w zakresie każdego wymiaru, jak i wyniku globalnego. Dotychczas powyższa skala z dużym powodzeniem wykorzystywana była na terenie Stanów Zjednoczonych i Niemiec (Fritz, Mollenberg i Chen, 2002). W Polsce pracownicy Zakładu Edukacji Międzykulturowej Instytutu Pedagogiki UMCS w Lublinie, realizując zadanie zaadaptowania tegoż narzędzia do warunków Europy Wschodniej, wykazali się aktywnością, publikując pierwsze wyniki (Korczyński i Świdzińska, 2017).

Badania przeprowadzono w południowo-zachodniej części Anglii, od czerwca do listopada 2017 roku. Narzędzie badawcze rozprzeczono metodą kuli śnieżnej, wykorzystując w tym celu między innymi nowoczesne środki komunikacji.

Analizę zebranego materiału badawczego w kontekstach porównawczych dokonano z wykorzystaniem testu-T Studenta oraz ANOVA. Do analiz zakwalifikowano 154 kwestionariusze wypełnione przez polskich emigrantów przebywających na terenie Anglii. Wyselekcjonowana grupa nie spełnia wymogów reprezentatywności.

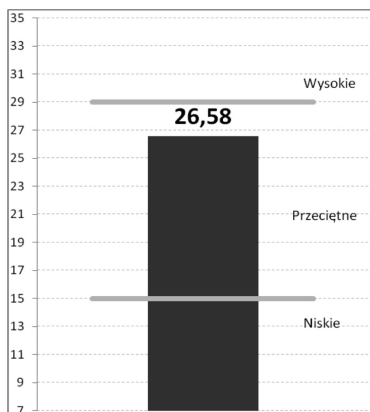
Wyniki badań własnych

Wśród osób badanych nieznacznie większą grupę stanowili mężczyźni – 50,3%, kobiety – 49,7%. Znajomość języka angielskiego na poziomie bardzo dobrym wskazało 87,6% respondentów, pozostali zaś na dobrym – 12,4%. Ze względu na wiek najczęściej badanych 75,8%, to osoby w wieku 31–35 lat. Kolejne grupy 19% to osoby zaliczone do 36–40-latków oraz 5,2% – 25–30-latkowie. Najdłużej w Anglii – 11–15 lat, przebywało 53% badanych, drugą grupę stanowiły osoby przebywające w Anglii od 6 do 10 lat – 35,3% pozostali 11,8%, to najkrócej przebywający na emigracji do 5 lat. Zatem badaniami objęto ludzi młodych w wieku od 25 do 40 lat, ze stażem w Anglii od 6 do 15 lat. Wszyscy oni deklarowali pełną samorealizację zawodową. W tym 62,7% „Tak” i 37,3% „Zdecydowanie tak”.

Dokonując analizy uzyskanych wyników z wykorzystaniem *Skali Wrażliwości Międzykulturowej*, skoncentrowano się na poszczególnych jej wymiarach. Następnie każdy z tych wymiarów poddano analizie z uwzględnieniem płci, wieku oraz długości pobytu w Anglii. Zakończono zaś globalną analizą *Wrażliwości międzykulturowej* badanych Polaków w Anglii, uwzględniającą wszystkiej jej wymiary.

Poziom pierwszego z analizowanych wymiarów, to jest *Zaangażowanie w interakcję* (M-26,58) badanych Polaków w Anglii, znajduje się w przedziale wyników przeciętnych w górnej jej połowce (wykres 1).

Wykres 1. Poziom *Zaangażowania w interakcję* badanych Polaków w Anglii

Źródło: badania własne.

Świadczy to o otwartości badanych osób i nieunikaniu kontaktu z ludźmi odmiennymi kulturowo, a podczas interakcji z nimi zachowywaniu się w miarę pozytywnie. Niezbyt jednak często te osoby wykazują zrozumienie dla Innych kulturowo poprzez werbalne i niewerbalne zachowanie. Różnice kulturowe pomiędzy stronami interakcji nie wywołują zbyt radości u badanych osób. Zdarza się im formułowanie różnych opinii o ludziach odmiennych kulturowo, jeszcze zanim dojdzie do spotkania *face to face*. Płeć osób badanych różnicuje istotnie poziom *Zaangażowanie w interakcję* (tabela 1.). Istotnie wyższe ($p=0,000$) wyniki uzyskały badane kobiety ($M = 28,14$), wykazując się przy tym wyraźnie wyższym zaangażowaniem w interakcji z osobą odmienną kulturowo niż mężczyźni ($M = 25,03$).

Tabela 1. *Zaangażowanie w interakcję z uwzględnieniem płci badanych osób*

kategorie	mężczyźni		kobiety		porównanie	
	M	SD	M	SD	t°	p
Zaangażowanie w interakcję	25,03	4,49	28,14	1,24	-5,83	0,000

Źródło: badania własne.

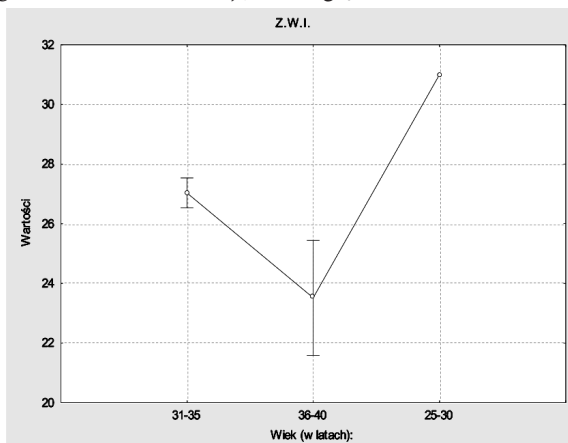
Wiek badanych osób również różnicuje na poziomie istotnym statystycznie w zakresie wszystkich podgrup (tabela 2, wykres 2). Najwyższe wyniki – na poziomie wyników wysokich – ($M = 31,00$) uzyskali badani w wieku 25–30 lat. Zatem to oni wykazują się pełnym zaangażowaniem w interakcji z odmiennymi kulturowo. Istotnie niższe wyniki uzyskali badani Polacy w wieku 31–35 lat ($M = 27,03$), a najniższe badani w wieku 36–40 lat ($M = 23,52$). Wszystkie te różnice są istotne statystycznie ($p=0,000$).

Tabela 2. *Zaangażowanie w interakcję z uwzględnieniem wieku badanych osób*

kategorie			zmienna grupująca				
			wiek osób badanych				
Zaangażowanie w interakcję	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < ,05$)		ogółem	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)	
			M	M	M	M	
			27,18	27,03	23,52	31,00	
	F		p	porównanie wewnątrzgrupowe			
				31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)	
	21,59	0,000	31–35 (1)		0,000	0,002	
			36–40 (2)	0,000		0,000	
			25–30 (3)	0,002	0,000		

Źródło: badania własne.

Wykres 2. Zaangażowanie w interakcję z uwzględnieniem wieku badanych osób

Źródło: badania własne.

Występuje istotny związek między wiekiem badanych osób a poziomem *Zaangażowanie w interakcję*. Starsi badani mniej angażują się w relacje zachodzące podczas interakcji z osobami odmiennymi kulturowo. Najwyższy poziom prezentują najmłodsi badani Polacy w Anglii. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku analizy z uwzględnieniem czasu pobytu w Anglii (tabela 3, wykres 3). Porównanie wewnątrzgrupowe wykazuje, że najbardziej różnicującą grupą są badani Polacy ze stażem na emigracji od 11 do 15 lat. Ich średni wynik ($M = 23,61$) jest istotnie różny od wyników dwóch pozostałych grup. Zarazem jest wynikiem najniższym wskazującym, że te osoby wykazują najmniejsze zaangażowanie w kontaktach z osobami z innych kultur.

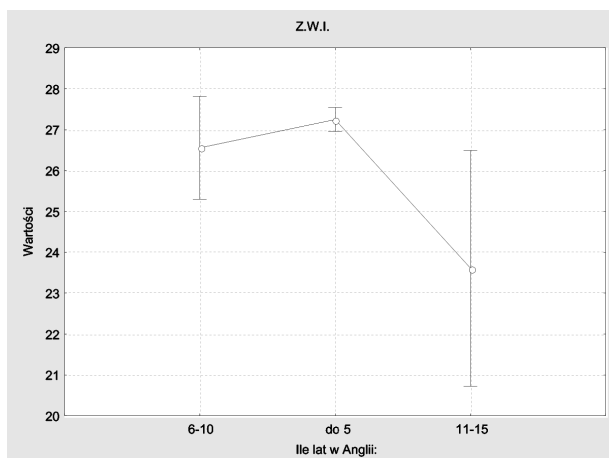
Tabela 3. *Zaangażowanie w interakcję z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób*

kategorie		zmienna grupująca				
		lata pobytu w Anglii badanych osób				
Zaangażowanie w interakcję	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < ,05$)	ogółem	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)	
		M	M	M	M	
		25,81	26,56	27,25	23,61	
	F	p	porównanie wewnątrzgrupowe			
	7,99	0,000	grupa	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)
			6–10 (1)		0,497	0,005
			do 5 (2)	0,497		0,000
		11–15 (3)	0,005	0,000		

Źródło: badania własne.

Wyniki istotnie wyższe uzyskali badani przebywający w Anglii do 5 lat ($p=0,000$) oraz od 6 do 10 lat ($p=0,005$). Ich średnie wyniki są do siebie zbliżone i znajdują się górnym zakresie wyników przeciętnych. Najwyższy wynik średni uzyskali najkrócej przebywający w Anglii do 5 lat ($M - 27,25$) i to oni są najbardziej zaangażowani w poszukiwanie i podtrzymanie komunikacji z osobami z innych kultur.

Wykres 3. *Zaangażowanie w interakcję z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób*

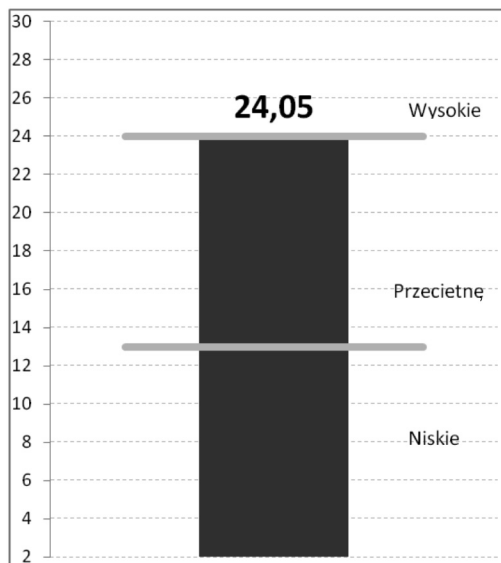

Źródło: badania własne.

Również w tym przypadku dostrzec można prawidłowość wyrażającą się spadkiem poziomu zaangażowania w interakcję wraz ze wzrostem lat pobytu na emigracji. Im dłużej badani przebywają w środowiskach różnicowanych kulturowo, tym wykazują mniejsze zaangażowanie w poszukiwanie i podtrzymanie interakcji z Innym kulturowo.

Analiza wymiaru – *Szacunek dla różnic kulturowych* – wykazała, że badani Polacy przebywający na emigracji zarobkowej w Anglii wykazują wysoki poziom tego wymiaru (wykres 4). Ich średni wynik ($M - 24,05$) uplasował się w zakresie wyników wysokich minimalnie przekraczając górną granicę wyników przeciętnych. Badane osoby szanują wartości oraz sposoby zachowania się ludzi z innych kultur. Lubią przebywać z nimi, akceptują ich opinie i sposoby postrzegania rzeczywistości. Traktują ich jak partnerów, a ich kulturę jako równoprawną swojej.

Wykres 4. Poziom Szacunek dla różnic kulturowych badanych osób

Źródło: badania własne.

Płeć badanych osób w tym przypadku nie ma znaczenia ($p=0,255$). Zarówno badane kobiety ($M - 24,34$), jak i mężczyźni ($M - 23,73$) z dużym szacunkiem postrzegają różnice kulturowe występujące w środowisku ich pobytu.

Wiek badanych osób różnicuje poziom *Szacunek dla różnic kulturowych* (tabela 5, wykres 5). Dotyczy to najmłodszej grupy badanych w wieku 25–30 lat. Ich średni wynik, 28,75, umiejscowiony w przedziale wyników wysokich, różnicuje istotnie ($p=0,000$) w stosunku do pozostałych grup wiekowych, natomiast badani w wieku 31–35 lat osiągnęli $M - 24,05$, a badani w wieku 36–40 lat uzyskali $M - 22,76$. Średnie wyniki tych grup wiekowych, nieróżnicujące istotnie między sobą ($p=0,08$), uplasowały się przedziale wyników przeciętnych. Jednoznacznie można zauważyć, że to najmłodszy Polacy przebywający na emigracji przejawiają najwyższy poziom szacunku do różnic kulturowych zastanych w Anglii.

Tabela 4. Szacunek dla różnic kulturowych z uwzględnieniem płci badanych osób

kategorie	mężczyźni		kobiety		porównanie	
	M	SD	M	SD	t°	p
Szacunek dla różnic kulturowych	23,76	3,46	24,34	2,74	-1,14	0,255

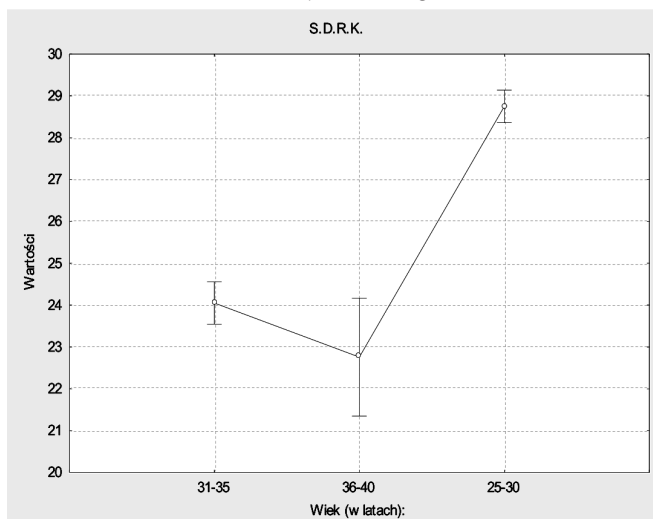
Źródło: badania własne.

Tabela 5. Szacunek dla różnic kulturowych z uwzględnieniem wieku badanych osób

kategorie		zmienna grupująca				
		wiek osób badanych				
Szacunek dla różnic kulturowych	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < ,05$)	ogółem	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)	
		M	M	M	M	
		25,19	24,05	22,76	28,75	
	F	p	porównanie wewnątrzgrupowe			
	13,41	0,000	grupa	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)
			31–35 (1)		0,080	0,000
			36–40 (2)	0,080		0,000
			25–30 (3)	0,000	0,000	

Źródło: badania własne.

Wykres 5. Szacunek dla różnic kulturowych z uwzględnieniem wieku badanych osób

Źródło: badania własne.

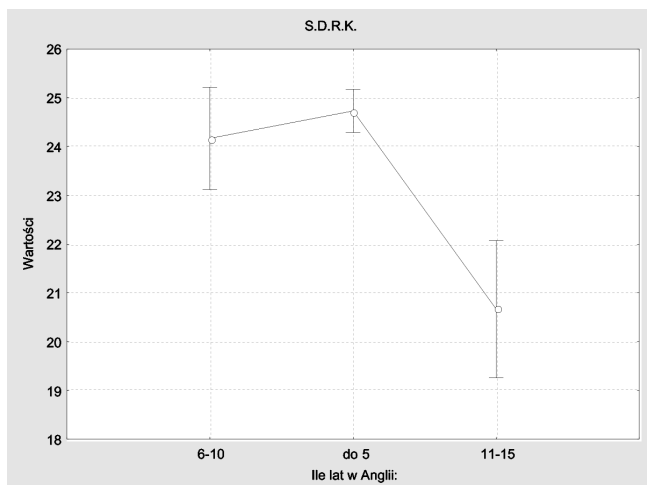
Okres pobytu na emigracji w Anglii również różnicuje – na poziomie istotnym statystycznie – poziom *Szacunku dla różnic kulturowych* (tabela 6, wykres 6). Analiza wewnątrzgrupowa wykazała, że najbardziej różnicującą grupą są osoby najdłużej przebywające w Anglii (11–15 lat). Ich wynik średni $M = 20,67$ jest zdecydowanie niższy od pozostałych dwóch grup, wykazując w stosunku do nich różnice istotne statystycznie ($p=0,000$). Średnie wyniki tych dwóch grup są do siebie zbliżone (6–10 lat pobytu, $M = 24,17$; do 5 lat, $M = 24,73$) i nie wykazują statystycznych różnic ($p=0,506$) oraz uplasowały się w przedziale wyników wysokich.

Tabela 6. Szacunek dla różnic kulturowych z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób

kategorie		zmienna grupująca				
		lata pobytu w Anglii badanych osób				
Szacunek dla różnic kulturowych	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < ,05$)	ogółem	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)	
		M	M	M	M	
		23,19	24,17	24,73	20,67	
	F	p	porównanie wewnątrzgrupowe			
	14,77	0,000	grupa	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)
			6–10 (1)		0,506	0,000
			do 5 (2)	0,506		0,000
		11–15 (3)	0,000	0,000		

Źródło: badania własne.

Wykres 6. Szacunek dla różnic kulturowych z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób

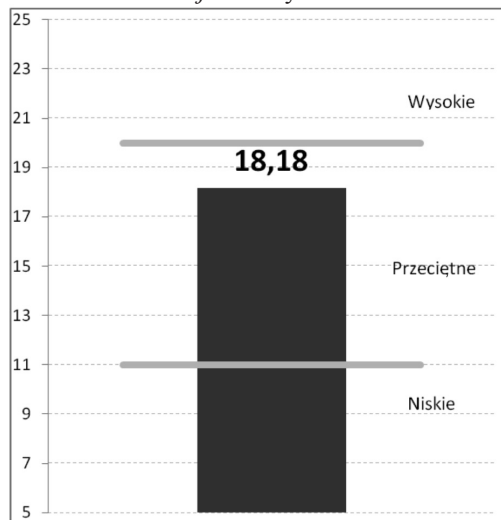
Źródło: badania własne.

Największy szacunek wobec osób wywodzących się z innych kultur wykazują badani z najniższym stażem na emigracji. Badani Polacy przebywający dłużej na emigracji przejawiają mniej szacunku wobec różnic kulturowych występujących w środowisku ich pobytu.

Analiza wymiaru *Pewność w interakcji* wykazała, że średni wynik uzyskany przez badanych Polaków wynosi 18,18 i uplasował się w górnym zakresie wyników przeciętnych (wykres 7). Oznacza to, że badane osoby wykazują przeciętną pewność podczas interakcji z osobami innych kultur. Nie zawsze

wiedzą, co powiedzieć i jak się zachować w trakcie spotkania z Innymi. Starają się być towarzyscy, ale brak pewności, wynikający często ze słabej znajomości języka angielskiego, ogranicza efektywność ich komunikacji. Płeć badanych osób ma tutaj istotne znaczenie.

Wykres7. Poziom *Pewność w interakcji* badanych osób

Źródło: badania własne.

Badane kobiety (M – 18,97) wykazują zdecydowanie większą pewność niż badani mężczyźni (M – 17,39) podczas interakcji z osobami wywodzącymi się z innych kultur. Różnice przybierają postać istotności statystycznej $p=0,000$.

Tabela 7. *Pewność w interakcji z uwzględnieniem płci badanych osób*

kategorie	mężczyźni		kobiety		porównanie	
	M	SD	M	SD	t°	p
Pewność w interakcji	17,39	2,49	18,97	1,15	-5,03	0,000

Źródło: badania własne.

Wiek badanych osób również odgrywa istotną rolę w poziomie pewności w interakcji (tabela 8, wykres 8). Najbardziej różnicującą grupą są badane osoby w wieku 31–35 lat, osiągając najwyższy wynik średni M – 18,71, umiejscowiony w górnym zakresie wyników przeciętnych. Wykazują one istotnie wyższy poziom *Pewności w interakcji* od pozostałych badanych grup osób. I tak, w stosunku do badanych w wieku 36–40 lat przy M – 16,36 poziom

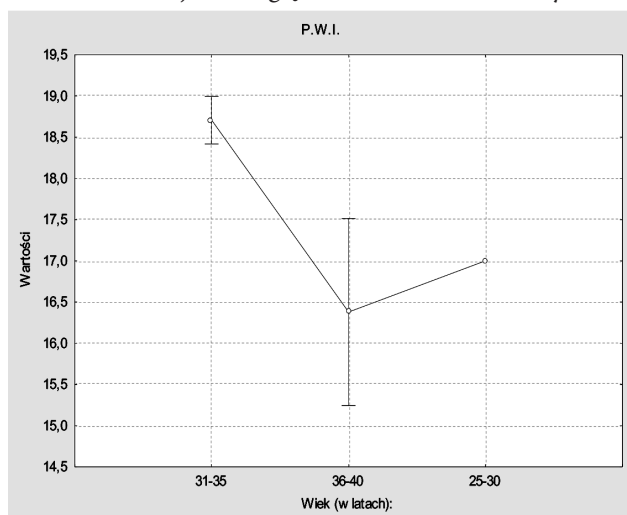
istotności statystycznej $p=0,000$, a dla grupy 25–30-latków, gdy $M = 17,00$, $p=0,034$.

Tabela 8. *Pewność w interakcji z uwzględnieniem wieku badanych osób*

kategorie		zmienna grupująca			
		wiek osób badanych			
Pewność w interakcji	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p<,05$)	ogółem	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)
		M	M	M	M
		17,36	18,71	16,38	17,00
		grupa	porównanie wewnątrzgrupowe		
F	p	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)	
19,40	0,000	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)	
		36–40 (2)	0,000	0,034	
		25–30 (3)	0,034	0,687	

Źródło: badania własne.

Wykres 8. *Pewność w interakcji z uwzględnieniem wieku badanych osób*

Źródło: badania własne.

Zdecydowanie bardziej różnicuje analizowany poziom *Pewności w interakcji* badanych osób długość ich pobytu w Anglii (tabela 9, wykres 9). Analiza wewnątrzgrupowa wykazała, że różnicowanie na poziomie istotnym statystycznie ($p<0,05$) zachodzi między wszystkimi grupami. Najwyższy wynik średni ($M = 18,88$) uzyskała badana grupa, która przebywa w Anglii najkrócej, to jest do pięciu lat. Najniższy zaś wynik ($M = 16,44$) uzyskali

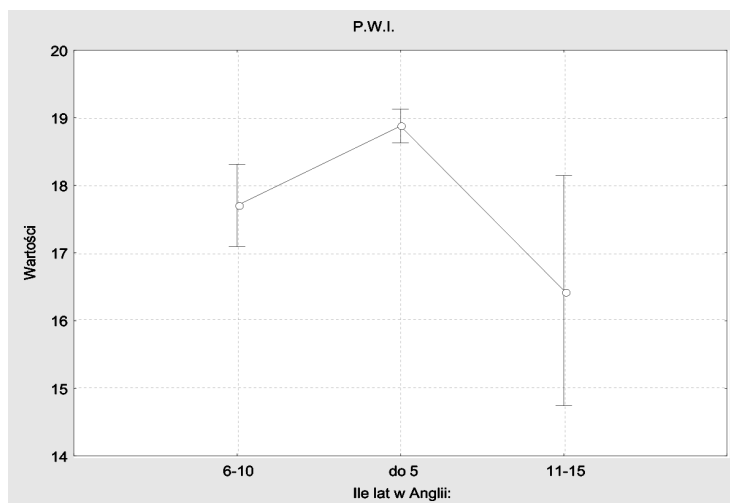
badani przebywający na emigracji od 11 do 15 lat, czyli najdłużej. Pomędzy nimi uplasowała się grupa badanych (M – 17,70) osób ze stażem na emigracji w przedziale 6–10 lat. Można zatem uznać, że zachodzi związek między poziomem pewności w interakcji a okresem pobytu na emigracji badanych osób. Im dłuższy staż pobytu w kraju goszczącym, tym poziom pewności w interakcji niższy. Zatem najwyższy poziom *Pewności w interakcji* wykazują badane osoby z najkrótszym okresem pobytu w Anglii.

Tabela 9. *Pewność w interakcji* z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób

kategorie			zmienna grupująca				
			lata pobytu w Anglii badanych osób				
<i>Pewność w interakcji</i>	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < .05$)		ogółem	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)	
			M	M	M	M	
			23,19	17,70	18,88	16,44	
	F		p	grupa	porównanie wewnątrzgrupowe		
					6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)
	14,10	0,000		6–10 (1)		0,001	0,044
				do 5 (2)	0,001		0,000
11–15 (3)				0,044	0,000		

Źródło: badania własne.

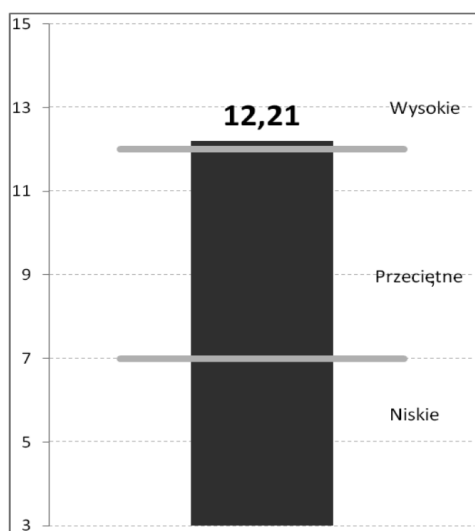
Wykres 9. *Pewność w interakcji* z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób

Źródło: badania własne.

Równie ciekawie przedstawia się analiza wymiaru *Przyjemność z interakcji* (wykres 10). Średni wynik tego wymiaru przekracza nieznacznie górny próg wyników przeciętnych (12,00) i znajduje się w przedziale wyników wysokich (M – 12,21). Badani Polacy podczas interakcji z osobami odmiennymi kulturowo nie wykazują zdenerwowania. Wręcz przeciwnie, zachowują spokój, czując przy tym zadowolenie z możliwości nawiązania bliskich relacji z osobami reprezentującymi inne kultury. Czują, że są potrzebni, akceptowani i mile widziani w środowisku zróżnicowanym kulturowo.

Wykres 10. Poziom *Przyjemność z interakcji* badanych osób

Źródło: badania własne.

Tabela 10. *Przyjemność z interakcji* z uwzględnieniem płci badanych osób

kategorie	mężczyźni		kobiety		porównanie	
	M	SD	M	SD	t°	p
Przyjemność z interakcji	11,71	2,22	12,71	1,45	-3,38	0,000

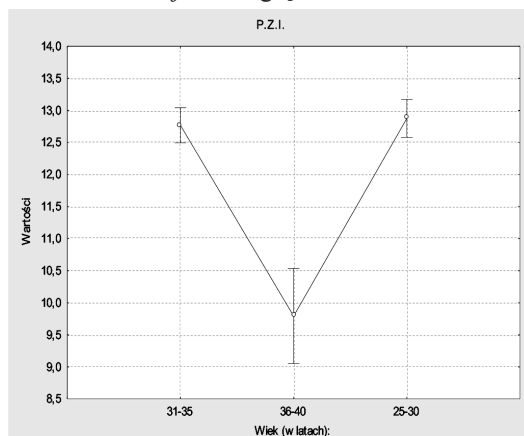
Źródło: badania własne.

Istotnie wyższy poziom ($p=0,000$) analizowanego wymiaru prezentują badane kobiety (M – 12,71) niż badani mężczyźni (11,71). Najbardziej różniącą grupą ze względu na wiek badanych osób są najstarsze osoby w wieku 36–40 lat (tabela 11, wykres 11).

Tabela 11. *Przyjemność z interakcji z uwzględnieniem wieku badanych osób*

kategorie		zmienna grupująca				
		wiek osób badanych				
Przyjemność z interakcji	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < ,05$)	ogółem	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)	
		M	M	M	M	
		11,80	12,77	9,79	12,86	
	F	p	porównanie wewnątrzgrupowe			
	43,25	0,000	grupa	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)
			31–35 (1)		0,000	0,980
			36–40 (2)	0,000		0,000
		25–30 (3)	0,980	0,000		

Źródło: badania własne.

Wykres 11. *Przyjemność z interakcji z uwzględnieniem wieku badanych osób*

Źródło: badania własne.

Ich średni wynik $M = 9,79$ jest najniższy ze wszystkich i umiejscowiony w dolnym zakresie wyników przeciętnych, wykazując tym samym najniższy poziom czerpania przyjemności w trakcie interakcji z osobami odmiennymi kulturowo. Wynik ten różnicuje istotnie ($p=0,000$) poziom analizowanego wymiaru w stosunku do dwóch pozostałych grup. Wyniki średnie tych grup, to jest 25–30-latków ($M = 12,86$) oraz 31–35 latków ($M = 12,77$), nie różniąc między sobą, znajdują się w przedziale wyników wysokich. Wchodzenie w interakcje z osobami o innej tożsamości kulturowej sprawia im przyjemność. Nieco inaczej sytuacja przedstawia się w przypadku analizy wymiaru *Przyjemność z interakcji* w kontekście długości pobytu na emigracji badanych osób (tabela 12, wykres 12). Przeprowadzona analiza wariancji ($F=0,98$;

$p=0,377$) nie wykazała różnicowania wewnątrzgrupowego na poziomie istotnym statystycznie ($p>0,05$).

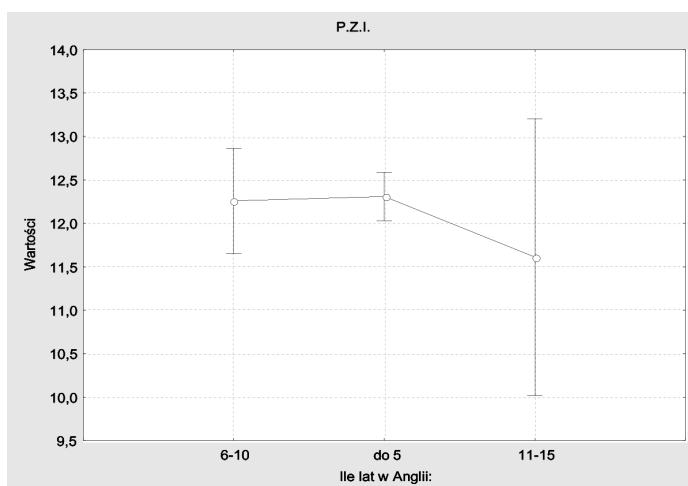
Tabela 12. *Przyjemność z interakcji z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób*

kategorie		zmienna grupująca			
		lata pobytu w Anglii badanych osób			
Przyjemność z interakcji	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p<,05$)	ogółem	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)
		M	M	M	M
		23,19	12,26	12,31	11,61
			porównanie wewnątrzgrupowe		
	F	p	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)
	0,98	0,377		0,988	0,436
		11–15 (3)	0,436	0,351	

Źródło: badania własne.

Wyniki średnie wszystkich analizowanych grup (do 5, M – 12,31; 6–10, M – 12,26; 11–15, M – 11,61) są do siebie zbliżone i znajdują się w zakresie wyników wysokich. Zatem poziom wymiaru *Przyjemność z interakcji* badanych Polaków nie jest uzależniony od czasu ich pobytu w środowisku zróżnicowanym kulturowo.

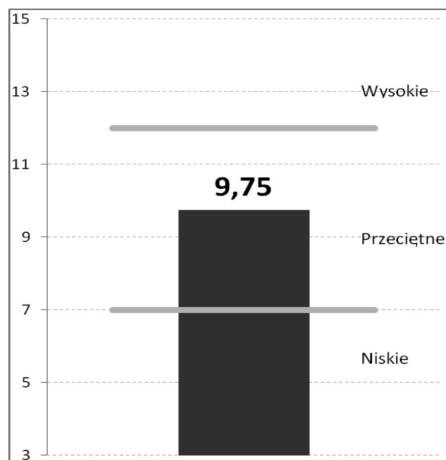
Wykres 12. *Przyjemność z interakcji z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób*

Źródło: badania własne.

Analiza wymiaru *Uwaga/Pilność w interakcji* wykazała, że globalny jej wynik średni $M = 9,75$ znajduje się w przedziale wyników przeciętnych (wykres 13).

Wykres 13. Poziom *Uwaga/Pilność w interakcji* badanych osób

Źródło: badania własne.

Badani Polacy w Anglii nie są nazbyt uważni czy też pilni podczas interakcji z osobami odmiennymi kulturowo. Nie starają się zbytnio uzyskać informacji z zakresu różnic kulturowych, które można pozyskać podczas interakcji z ludźmi z różnych kultur. Wykazują przy tym przeciętną wrażliwość na subtelność treści towarzyszących interakcji z odmiennym kulturowo odpowiednikiem. Taki stan rzeczy istotnie różnicuje ($p=0,000$) płeć badanych osób. Badane kobiety ($M = 10,47$) wykazują większą uwagę i pilność w trakcie kontaktu z osobą odmienną kulturowo niż badani mężczyźni ($M = 9,02$). Jednak wszystko w zakresie wyników przeciętnych.

Tabela 13. *Uwaga/pilność w interakcji z uwzględnieniem płci* badanych osób

kategorie	mężczyźni		kobiety		porównanie	
	M	SD	M	SD	t°	p
Uwaga/pilność w interakcji	9,02	2,24	10,47	2,24	-4,04	0,000

Źródło: badania własne.

Wiek osób badanych również różnicuje poziom analizowanego wymiaru (tabela 14, wykres 14). Grupą wiekową badanych osób, która istotnie róż-

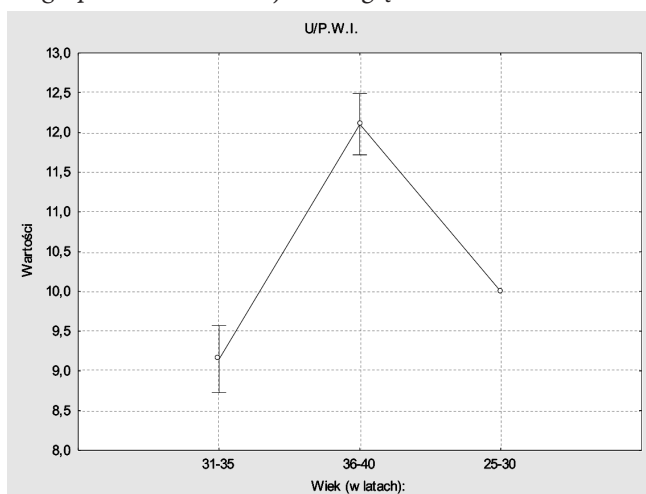
nicuje są najstarsze osoby w wieku 36–40 lat ($M = 12,10$). W stosunku do dwóch pozostałych grup, to jest 25–30-latków ($M = 10,00$) oraz 31–35-latków ($M = 9,15$), różnice są istotne statystycznie i tak w stosunku do grupy pierwszej $p=0,028$, a grupy drugiej $p=0,000$. Zatem najwyższy poziom wymiaru *Uwaga/Pilność w interakcji* z osobami o innej tożsamości kulturowej spośród analizowanych grup prezentują najstarsi badani Polacy.

Tabela 14. *Uwaga/pilność w interakcji z uwzględnieniem wieku badanych osób*

kategorie		zmienna grupująca				
		wiek osób badanych				
Uwaga/pilność w interakcji	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < ,05$)	ogółem	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)	
		M	M	M	M	
		10,42	9,15	12,10	10,00	
	F	p	porównanie wewnątrzgrupowe			
	24,01	0,000	grupa	31–35 (1)	36–40 (2)	25–30 (3)
			31–35 (1)		0,000	0,493
			36–40 (2)	0,000		0,028
		25–30 (3)	0,493	0,028		

Źródło: badania własne.

Wykres 14. *Uwaga/pilność w interakcji z uwzględnieniem wieku badanych osób*

Źródło: badania własne.

Lata pobytu na emigracji również istotnie różnicują poziom tego wymiaru (tabela 15, wykres 15).

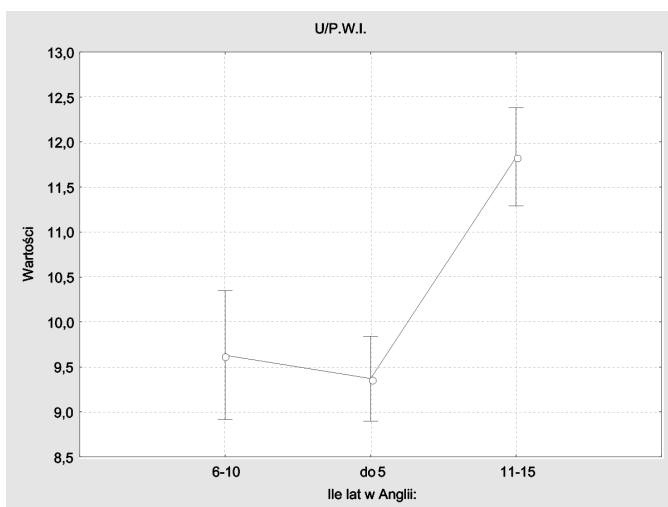
Tabela 15. *Uwaga/pilność w interakcji z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób*

kategorie		zmienna grupująca				
		Lata pobytu w Anglii badanych osób				
Uwaga/pilność w interakcji	ANOVA analiza wariancji (poziom istotności, gdy $p < ,05$)		ogółem	6–10 (1)	do 5 (2)	11–15 (3)
			M	M	M	M
			23,19	9,63	9,37	11,83
	F		p	porównanie wewnątrzgrupowe		
				grupa	6–10 (1)	do 5 (2)
	9,08	0,000	6–10 (1)		0,786	0,000
			do 5 (2)	0,786		0,000
11–15 (3)			0,000	0,000		

Źródło: badania własne.

Badane osoby z najdłuższym stażem na emigracji 11–15 lat uzyskały najwyższy wynik średni $M = 11,83$, bliski wynikom wysokim, który jest istotnie różny od wyników osób badanych ze stażem 6–10 lat ($M = 9,63$, $p=0,000$) oraz badanych z okresem pobytu na emigracji do 5 lat ($M = 9,37$, $p=0,000$). Analiza powyższa uprawnia do stwierdzenia, że czym dłużej przebywają na emigracji badani, tym z większą uwagą i pilnością podchodzą do relacji interpersonalnych z osobami odmiennymi kulturowo.

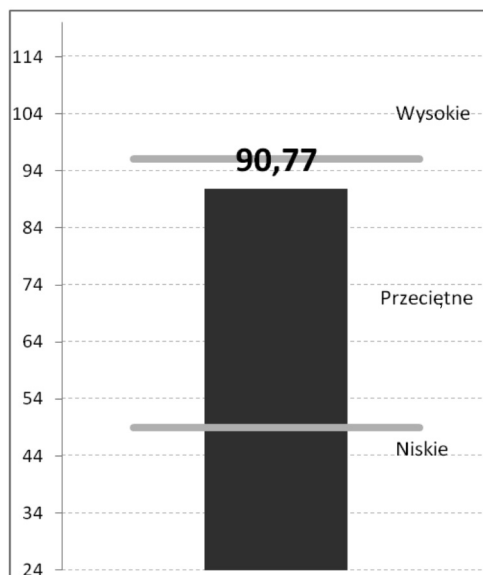
Wykres 15. *Uwaga/pilność w interakcji z uwzględnieniem długości pobytu w Anglii badanych osób*

Źródło: badania własne.

Przechodząc do analizy globalnej „Wrażliwości międzykulturowej”, należy stwierdzić, że badani Polacy, uzyskując wynik średni $M = 90,77$, prezentują dobry przeciętny poziom emocjonalnej gotowości do kontaktu z osobą odmienną kulturowo.

Wykres 16. Poziom Wrażliwości międzykulturowej badanych Polaków w Anglii

Źródło: badania własne.

Składa się na to wynik wysoki w zakresie wymiaru *Szacunek dla różnic kulturowych*, *Przyjemność z interakcji* oraz wyniki przeciętne, ale umiejscowione w górnym ich zakresie pozostałych wymiarów: *Uwaga/Pilność w interakcji*, *Pewność w interakcji*, *Zaangażowanie w interakcję*.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania są pierwszymi tego rodzaju badaniami nad poziomem „Wrażliwości międzykulturowej” polskich emigrantów zarobkowych, w koncepcji Chena i Starosty (1996; 2000) z wykorzystaniem skonstruowanej przez nich Skali. Jedyne badania, które dotychczas zostały opublikowane, a dotyczące wrażliwości międzykulturowej Polaków w koncepcji cytowanych powyżej autorów, to wspólne badania Korczyńskiego i Świdzińskiej (2017).

Przedmiotem tych badań była wrażliwość międzykulturowa studentów z pogranicza polsko-ukraińskiego. Jednak ze względu na nieco inną grupę badaną oraz różnorodność wykorzystanych do analizy cech demograficzno-społecznych badanych grup wyniki tych badań są mało uprawnione do rzetelnych porównań.

Generalnie rzecz ujmując, należy zauważyć, że badana grupa Polaków w Anglii prezentuje dobry przeciętny poziom emocjonalnej gotowości do kontaktu z osobą odmienną kulturowo. Składają się na to następujące spostrzeżenia. Badani Polacy to osoby otwarte i nieunikające kontaktu z ludźmi odmiennymi kulturowo. W trakcie interakcji z nimi zachowują się w miarę pozytywnie wobec Innego. Niezbyt jednak często wykazują zrozumienie dla nich poprzez werbalne i niewerbalne zachowania. Różnice kulturowe pomiędzy stronami interakcji, w których uczestniczą, nie wywołują zbyt wielkiej radości u nich. Zdarza się im formułowanie różnych opinii o ludziach odmiennych kulturowo, zanim dojdzie do bezpośredniego spotkania. Jednak wykazują szacunek wobec wartości oraz sposobów zachowania się tych ludzi. Lubią przebywać z nimi, akceptując ich opinie i sposoby postrzegania rzeczywistości. Traktują ich jak partnerów, a ich kulturę jako równoprawną swojej. Nie wykazują jednak pewności podczas tych interakcji. Nie zawsze wiedzą, co powiedzieć i jak się zachować w trakcie ich trwania. Starają się być towarzyscy, ale prezentują brak pewności, wynikający często ze słabej znajomości języka kraju pobytu, co wpływa niekorzystnie na efektywność ich komunikacji. Podczas interakcji z osobami odmiennymi kulturowo zachowują spokój, czując przy tym zadowolenie z możliwości nawiązania bliskich relacji z nimi. Czują przy tym, że są potrzebni, akceptowani i mile widziani w swoim nowym wielokulturowym środowisku. Jednak nie wykazują należytej uwagi podczas interakcji z osobami nowo poznanymi. Nie starają się zbyt wiele uzyskać informacji od nich z zakresu różnic kulturowych. Wykazują przy tym przeciętną wrażliwość na subtelność treści towarzyszących interakcji z odmiennym kulturowo odpowiednikiem.

Analizy szczegółowe poszczególnych wymiarów ujawniły, że płeć badanych osób istotnie różnicuje cztery wymiary za wyjątkiem *Szacunek dla różnic kulturowych*. Płeć wykazała także istotny statystycznie związek w badaniach McMurray'a (2007), Haydena i Wilkinsona (2010) oraz wielu innych. Może to być związane z socjalizacją kulturową dziewczynek. Zdaniem Daniela Golemana (2012) są one wychowywane tak, aby być bardziej świadomymi i dostrojonymi do uczuć i niuansów. W związku z tym kobiety mają zazwyczaj wyższy poziom empatii, co w efekcie ułatwia im bycie świadomymi

kulturowo i prowadzi do wyższego poziomu wrażliwość międzykulturowej. Także w badaniach opisywanych w niniejszym tekście badane kobiety wykazują wyższy poziom wrażliwości przekładający się na zdecydowanie wyższą gotowość do kontaktu z osobami z innych kultur. Przejawia się to większym zaangażowaniem kobiet w interakcję z wielokulturowym otoczeniem, wyższym poziomem szacunku dla występujących w nim różnic kulturowych, pewnością w kontaktach interpersonalnych z przedstawicielami bardzo zróżnicowanego środowiska, umiejętnością czerpania z tych interakcji przyjemności. Ponadto badane kobiety wykazują większą uwagę i pilność w trakcie kontaktu z Innym niż badani mężczyźni.

Wiek badanych osób, podobnie jak płeć, różnicuje istotnie wszystkie analizowane wymiary. Największe zróżnicowanie odnotowano w zakresie wymiaru *Zaangażowanie w interakcję*. Najwyższy wynik uzyskali najmłodszy badani Polacy (25–30 lat), najniższy zaś najstarsi (36–40 lat). Można zatem zauważyć, że poziom zaangażowania w interakcję jest odwrotnie proporcjonalny do wieku badanych osób. Starsi badani mniej angażują się w relacje zachodzące podczas interakcji z osobami odmiennymi kulturowo. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku analizy wymiaru *Szacunek dla różnic kulturowych*. Najbardziej różnicującą grupą są najmłodszy badani Polacy (25–30 lat). Uzyskując najwyższy wynik umiejscowiony w przedziale wyników wysokich, jednoznacznie uwidaczniają, że to oni przejawiają najwyższy poziom szacunku wobec osób wywodzących się z innych kultur. Najniższy zaś wynik jest udziałem najstarszej badanej grupy Polaków (36–40 lat). Zatem można uznać, że i w tym przypadku zachodzi zależność odwrotnie proporcjonalna. Im starsi, tym mniejszym darzą szacunkiem osoby odmiennie kulturowo, z którymi wchodzi w relacje interpersonalne. Odnośnie wymiaru *Pewność w interakcji*, najwyższy wynik, istotnie różniący się od wyników dwóch pozostałych grup, uzyskali badani w wieku 31–35 lat. Ich wynik, umiejscowiony w górnym zakresie wyników przeciętnych, wskazuje, że to oni spośród dwóch pozostałych grup charakteryzują się najwyższym stopniem pewności podczas kontaktu z osobami odmiennymi kulturowo. Najniższe wyniki w tym wymiarze odnotowali najstarsi badani (36–40 lat), wykazując pewnego rodzaju niepewność, gdy dochodzi do interakcji z takimi osobami. Natomiast największą przyjemność z interakcji z osobami o innych korzeniach kulturowych czerpią badani Polacy w wieku 25–30 lat oraz 31–35 lat. Najstarsi zaś badani (36–40 lat) nie znajdują dużej przyjemności w nawiązywaniu relacji interpersonalnych z osobami o innej niż ich tożsamości kulturowej. Jednak gdy dochodzi z ich strony do takiej interakcji, to uczestniczą w niej z dużą

uwagą i pilnością, co trudno powiedzieć o pozostałych badanych grupach osób.

Długość przebywania w Anglii również różnicuje poziomy poszczególnych wymiarów „Wrażliwości międzykulturowej”. W przypadku pierwszego, *Zaangażowania w interakcję*, najbardziej różnicującą grupą są badani ze stażem na emigracji od 11 do 15 lat. Z tym że ich wynik jest najniższy i wskazuje, że to oni wykazują najmniejsze zaangażowanie w kontaktach z osobami z innych kultur. Wyniki pozostałych grup badanych osób są do siebie zbliżone i istotnie wyższe od wyników badanych z największym stażem na emigracji. Zatem to ci badani są najbardziej zaangażowani w interakcje z osobami z innych kultur. Poziom zaangażowania w interakcję maleje wraz ze wzrostem lat pobytu na emigracji. Podobnie w przypadku wymiaru *Szacunek dla różnic kulturowych* najbardziej różnicującą grupą są badane osoby najdłużej przebywające w Anglii (11–15 lat). Należy jednak zauważyć, że ich wynik jest zdecydowanie niższy od pozostałych dwóch grup, których wyniki są do siebie zbliżone i uplasowały się w przedziale wyników wysokich. Wobec tego największy szacunek wobec osób odmiennych kulturowo wykazują badani z najniższym stażem na emigracji (do 5 lat). Zatem czym dłużej przebywają na emigracji badani Polacy, tym mniej przejawiają szacunku wobec różnic kulturowych występujących w środowisku ich pobytu. *Pewności w interakcji* różnicują na poziomie istotnym statystycznie wszystkie grupy. Najwyższy poziom analizowanego wymiaru uzyskała badana grupa, która przebywa w Anglii najkrócej, to jest do pięciu lat. Najniższy zaś badani przebywający na emigracji najdłużej, od 11 do 15 lat. Można zatem uznać, że zachodzi zależność między poziomem pewności w interakcji a długością pobytu na emigracji. Im dłuższy staż pobytu w kraju goszczącym, tym poziom pewności podczas kontaktów interpersonalnych z osobami o odmiennych korzeniach kulturowych jest niższy. Inaczej sytuacja przedstawia się w przypadku wymiaru *Przyjemność z interakcji*. Wyniki średnie wszystkich analizowanych grup są do siebie zbliżone i znajdują się w przedziale wyników wysokich. Zatem poziom *Przyjemność z interakcji* badanych Polaków nie jest uzależniony od czasu ich pobytu w środowisku zróżnicowanym kulturowo. Kontakt interpersonalny z osobą wywodzącą się z innej kultury sprawia im radość. Jeszcze inaczej sytuacja przedstawia się przypadku wymiaru *Uwaga/pilność w interakcji*. Lata pobytu na emigracji wprawdzie różnicują poziom analizowanego wymiaru, ale najwyższy wynik, bliski wynikom wysokim, uzyskali badani z najdłuższym stażem na emigracji 11–15 lat. Wyniki dwóch pozostałych grup uplasowały się istotnie niżej, nie różnicując między sobą.

Zatem, im badani dłużej przebywają na emigracji, tym z większą uwagą i pilnością podchodzą do relacji interpersonalnych z osobami wywodzącymi się z innych kultur.

Reasumując, do wysokiego przeciętnego poziomu „Wrażliwości międzykulturowej” polskich emigrantów zarobkowych w Anglii, rozumianej jako emocjonalne pragnienie danej osoby, aby kontakt był potwierdzeniem, docenieniem i zaakceptowaniem różnic kulturowych, przyczyniły się między innymi badane kobiety. Ich wyniki w czterech analizowanych wymiarach, za wyjątkiem *Szacunek dla różnic kulturowych*, są istotnie wyższe od wyników badanych mężczyzn. Wiek badanych osób również istotnie wpłynął na wynik globalny. Najmłodszy z badanych osób w wieku 25–30 lat uzyskali w trzech z analizowanych wymiarach wyniki najwyższe. Wymiary te to: *Zaangażowanie w interakcję*, *Szacunek dla różnic kulturowych* oraz *Przyjemność z interakcji*. Natomiast badani najstarsi wiekiem (35–40 lat) konsekwentnie uzyskiwali najniższe wyniki w czterech pierwszych wymiarach, by w ostatnim *Uwaga/pilność w interakcji*, uzyskać wynik najwyższy. Również okres pobytu na emigracji w Anglii ma swój udział w wyniku końcowym. Najbardziej istotną rolę odegrały tutaj dwie grupy, z najkrótszym stażem do 5 lat oraz z najdłuższym od 11 do 15 lat. Pierwsza grupa najmłodszych stażem w czterech pierwszych analizowanych wymiarach uzyskiwała wynik najwyższy, by w ostatnim uzyskać najniższy, a druga odwrotnie, w czterech pierwszych wynik najniższy, a w ostatnim najwyższy.

Dane empiryczne zaprezentowane w artykule jednoznacznie wskazują, że analizowany poziom „Wrażliwości międzykulturowej” Polaków w Anglii jest zdecydowanie wyższy niż Polaków (studentów) w kraju (Korczyński i Świdzińska, 2017). Pomimo tego stanowią pewne zaskoczenie. Wydaje się, bowiem, że osoby przez wiele lat przebywające i realizujące swoje cele życiowe w bardzo zróżnicowanym kulturowo środowisku powinny prezentować wysoki poziom analizowanej wrażliwości. A jednak tak nie jest, chociaż jest on wyraźnie wyższy od rodaków żyjących w środowisku monokulturowym. Rodzą się również pytania: dlaczego badane osoby zaliczone do najstarszej grupy wiekowej oraz z najdłuższym stażem na emigracji wykazują najniższy poziom w zdecydowanej większości analizowanych wymiarów „Wrażliwości międzykulturowej”? – może wynikać to ze specyfiki grupy badanej, jednak niewątpliwie wymaga kontynuacji badań.

Bibliografia

- Abe, H. and Wiseman, R. L. 1983. A cross-cultural confirmation of the dimensions of intercultural effectiveness. *International Journal of Intercultural Relations*. 7, pp. 53–69.
- Bennett, M. J. 1993. Towards ethnorelativism: A development model of intercultural sensitivity. In: Paige, R. M. ed. *Education for the Intercultural Experience*. 2nd editio. Yarmouth, ME: Intercultural Press, pp. 21–71.
- Bolten, J. 2006. *Interkulturowa kompetencja*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Chen, G.-M. and Starosta, W. J. 1996. Intercultural communication competence: A synthesis. In: Burleson, B. ed. *Communication Yearbook 19*. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 353–383.
- Chen, G.-M. and Starosta, W. J. 2000. The development and validation of the intercultural communication sensitivity scale. *Human Communication*. 3, pp. 2–14.
- Deardorff, D. K. 2006. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 10 (3), pp. 241–266.
- Fritz, W., Graf, A., Hentze, J., Mollenberg, A. and Chen, G.-M. 2005. An Examination of Chen and Starosta's Model of Intercultural Sensitivity in Germany and United States. *Intercultural Communication Studies*. XIV (1), pp. 53–65.
- Fritz, W., Mollenberg, A. and Chen, G.-M. 2002. *Measuring Intercultural Sensitivity in Different Cultural Contexts*. *Intercultural Communication Studies*. XI (2), pp. 165–176.
- Goleman, D. 2012. *Inteligencja emocjonalna*. Poznań: Harbor Point Media Rodzina.
- Hammer, M. R. Gudykunst, W. B. and Wiseman, R. L. 1978. Dimensions of intercultural effectiveness: an exploratory study. *International Journal of Intercultural Relations*. 2, pp. 382–393.
- Hartel, C. E. J. and Fujimoto, Y. 2000. Diversity is not a problem to be manager by organizations but openness to perceived dissimilarity is. *Journal of Australian and New Zealand Academy of Management*. 6 (1), pp. 14–27.
- Hawes, F. and Kealey, D. J. 1981. An empirical study of Canadian technical assistance. *International Journal of Intercultural Relations*. 5, pp. 239–258.
- Hayden, M. and Wilkinson, V. 2010. The international baccalaureate diplo-

- ma and student attitudes: an exploratory study. *Journal of Research in International Education*. **9** (1), pp. 85–96.
- Kealey, D. J. 1989. A study of cross-cultural effectiveness: theoretical issues, practical applications. *International Journal of Intercultural Relations*. **13**, pp. 349–370.
- Korczyński, M. 2016. Międzykulturowe kompetencje pracobiorców wielokulturowego rynku pracy w opinii polskich pracowników firm angielskich. *Journal of Modern Science*. **3** (30), ss.103–132.
- Korczyński, M. i Świdzińska, A. 2017. Wrażliwość międzykulturowa studentów z pogranicza polsko-ukraińskiego. *Edukacja Międzykulturowa*. **1** (6), ss.113–129.
- Magala, S. 2011. *Kompetencje międzykulturowe*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- McMurray, A. 2007. *Measuring intercultural sensitivity of international and domestic college students: the impact of international travel*. Doctoral Dissertation: University of Florida. http://ufdcimages.uflib.ufl.edu/UF/E0/02/12/39/00001/mcmurray_a.pdf (17.12.2018).
- Nikitorowicz, J., Sobecki, M., Danilewicz, W., Muszyńska, J., Misiejuk, D. i Bajkowski, T. 2013. *Kompetencje do komunikacji międzykulturowej w aspekcie wielokulturowości regionu i procesów migracyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Ruben, B. D. 1976. Assessing communication competency for intercultural adaptation. *Group & Organization Studies*. **1**, pp. 334–354.
- Ruben, B. D. 1977. Guidelines for cross-cultural communication effectiveness. *Group & Organization Studies*. **2**, pp. 470–479.
- Ruben, B. D. and Kealey, D. J. 1997. Behavioral assessment of communication competency and the prediction of cross-cultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*. **3**, pp. 15–48.
- Sobecki, M. 2016. *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie pedagogicznej. Studium z pogranicza polsko-litewsko-białorusko-ukraińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Spitzberg, B. H. and Changnon, G. 2009. Conceptualizing intercultural competence. In: Deardorff, D. K. ed. *The SAGE Handbook of Intercultural Competence*. Thousand Oaks: Sage, CA, pp. 2–52.
- Sztompka, P. 2010. *Socjologia: analiza społeczeństwa*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Wiseman, R. L. and Abe, H. 1984. Finding and explaining differences: a reply to Gudykunst and Hammer. *International Journal of Intercultural Relations*. **8**, pp. 11–16.

Intercultural competence in the communication of Polish immigrants in England

Abstract: The aim of the research was to determine the level of intercultural sensitivity, which in the research concept adopted, is the most important dimension of intercultural communication competence. It refers to the emotional desire of an individual that the contact will be a confirmation, appreciation and acceptance of cultural differences.

The research was carried out using the method of a diagnostic survey with a questionnaire technique and a research tool in the form of the Intercultural Sensitivity Scale of G. M. Chena and W. J. Starosta. The research covered 154 Poles on labour emigration in the Southwest of England. The research tool was distributed by applying the snowball sampling method, using for this purpose, inter alia, modern means of communication.

The analysis of the obtained results showed that the surveyed Poles present a good average level of intercultural sensitivity, in which female respondents, respondents from the youngest age group and with the shortest emigration experience have the largest share, obtaining high results in most of the dimensions analysed. The lowest results were recorded in the case of the oldest age group and with the longest emigration experience.

Keywords: competences, intercultural communication competence, intercultural sensitivity, Poles on emigration

Translated by Paulina Kaźmierczak